

СЪЩНОСТ И ЗНАЧЕНИЕ НА ТЕСТОВО-ПРОБЛЕМНИЯ МЕТОД В ОБУЧЕНИЕТО ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ–ГРАНИЦИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Светозар Й. Чилингиров

NATURE AND IMPORTANCE OF TEST- PROBLEMATIC METHOD IN TEACHING ARTS IN ELEMENTARY SCHOOL- BOUNDARIES AND PERSPECTIVES

Svetozar Y. Chilingirov

ABSTRACT: *The essence of this method in teaching art mainly consists in placing students in a problematic situation or put another way - a state of intellectual disability. It is caused by conscious contradiction that they hold knowledge and artistic skills can not (or very difficult) to deliver on imaging task as achieve greater proximity (similarity) with models from nature, giving distinguishing their structure, local colors, aspect ratio (ratio to one another), each spatial location, minor details and others. Used prefabricated teacher testovo- problematic drawings, arranged in a tray. Students should discover and motivated to identify in each panel only true image. This requires focus, high state of concentration of attention and figuratively logical way of thinking. Test problematic method allows specific learning material to be served to students in an accessible game form. This is a way to generate interest in the set imaging task. Interests stimulate attention activated thought processes, which in turn leads to a willingness to work.*

KEY WORDS: *Nature drawing, test- problematic method.*

Изследването е финансирано по проект № РД-08-84/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

Усвояването на знания и практически умения по изобразително изкуство от учениците в началното училище става поетапно, като надграждането във всеки следващ клас е естествено продължение от предходната година. В първи и втори клас, заедно с развитието на зрително-сетивните възприятия, се развиват изобразителната грамотност и детската изразителност, ясно изразени в творбите на учениците от този период. Стадиите на съзнателна изобразителна дейност се редуват един след друг. От „Рисунката-разказ“ (първи клас) и „Описателното“ изобразяване (края на втори и началото на трети клас), където се достига до по-аналитичен подход към изображението и постигане на илюзорна дълбочина чрез „застъпване на плановете“, учениците преминават в третия стадий от училищния период– „преход от двуизмерно в триизмерно изобразяване“ (трети и четвърти клас), който обхваща едни от най-значителните промени в генезиса на детската изобразителна дейност. Набраният значителен изобразителен опит и системното обучение предполагат реални условия за пълноценно художествено възпитание. Отношението на децата към изобразителните проблеми се активизира в още по-голяма степен. Възприемането и отразяването на обектите и явленията от действителността е на много по-високо ниво, а обогатеното цветоусещане, усвояването на пространството и промененият подход към формоизграждането през този стадий създават предпоставка за по-честа работа по натура. Да се научат учениците внимателно да наблюдават, анализират, сравняват видимите характеристики на натурата–поместване, конструкция, пропорции, пространство, перспективни изменения, материалност, детайли и др., да изобразяват по-пълно и по-точно поставените модели не е лека задача. Нейното решаване зависи изключително от педагогическото майсторство на учителя, от уменията му да подготви, организира и

провежда занятията по натурно рисуване, от неговата теоретико-методическа подготовка.

С цел да се повиши ефективността и качеството на обучението по изобразително изкуство (в частност работата по натура) е проведен експеримент на основата на тестово- проблемен метод за анализиране на моделите от натура. Същността на този метод в обучението по изобразително изкуство се състои основно в поставянето на учениците в проблемна ситуация или казано по друг начин – състояние на интелектуално затруднение. То е породено от осъзнатото противоречие, че с притежаваните от тях знания и изобразителни умения не могат (или много трудно могат) да изпълнят поставената изобразителна задача, като постигнат по-голяма близост (сходство) с моделите от натура, придавайки отличителната им конструкция, локални цветове, пропорции (съотношение един спрямо друг), взаимно разположение в пространството, второстепенни детайли и др.

За успешното изпълнение на поставената изобразителна задача в уводната част на занятието по натурно рисуване, в процеса на анализиране на моделите се използват последователно определен брой табла с тестово- проблемно съдържание. Те се изработват от учителя предварително, съобразно характера на модела от натура (плодове, цветя, предмети от бита и др.) и конкретните учебни задачи. Във всяко табло са изобразени (във вид на тест) няколко графични или цветни схематични рисунки, от които само една отговаря на поставения пред децата модел по един от показателите за постигане на сходство, а именно:

- разположение и съотношение на моделите в пространството;
- конструктивни характеристики на модела (група тела) – форма, пропорции, части и др.;
- локални цветове на моделите;
- изобразяване на второстепенни детайли и др.

В останалите изображения е допусната една или друга грешка, отклонение от натурата. При анализирането на предметите от натура и таблата с тестово- проблемно съдържание възникват и се редуват няколко проблемни ситуации (според броя на таблата). Всяка една се решава по един и същ структурен план, който според М.И. Махмутов съдържа следните точки:

- възникване на проблемната ситуация и поставяне на проблема;
- изказване на предположения и обосноваване на хипотезата;
- доказателство на хипотезата;
- проверка на правилността на решението.

Учениците трябва да открият и мотивирано да посочат (на основата на непосредствено сравнение на графичните рисунки от таблата с конкретната натура) във всяко табло единственото вярно изображение. Това изисква целенасоченост, висока концентрираност на вниманието и образно-логичен начин на мислене. Разрешаването на един такъв проблем се нарича „момент на излизане” от проблемната ситуация. Той съдейства за активизиране на умствената дейност на учениците и развива тяхната наблюдателност. Развитието на способността да се наблюдава, съдейства и за развитието на различни видове възприятия (за качество, форма, пространство и величина), на нагледно-образното мислене и въображение – всички те са предпоставка за оригинално и изразително художествено творчество. Като качество на личността, **наблюдателността** играе съществена роля за успешното прилагане на тестово- проблемния метод в часовете по изобразително изкуство.

Умението да се наблюдава така, че да се забележат предметите и явленията в съществените черти, форма, части, цвят, белези и др., не възниква изведнъж, а се придобива с настойчива и упорита дейност. Наблюдението в процеса на обучение е преднамерено и предварително организирано. То е един от основните методи в

обучението по изобразително изкуство. Съдейства за получаване на целенасочена визуална информация, съобразно целта и задачите на конкретно учебно съдържание. „Наблюдението е активна форма на опознаване на действителността, развивайки се в процеса на една или друга човешка дейност. Като познавателен процес се отнася към сложните възприятия (функционирането на група анализатори в система)“ – пише Д. Балкански (Балкански, 2015:5).

Наблюдението съдейства за получаването на целенасочена визуална информация, съобразно целта и задачите на конкретно учебно съдържание. В урока по изобразително изкуство наблюдението има естетическа насоченост, целяща разкриване на своеобразието на художествено-образителни и емоционално-въздействащи качества и характеристики на наблюдаваните обекти и явления. Чрез наблюдението се изгражда по практически път естетическо отношение и приобщаване на детето към заобикалящата природна, архитектурна, социална и културна среда.

Наблюдателността е свързана с всички основни форми, използвани в обучението по изобразително изкуство: рисуване, апликиране и моделиране по представа, по памет и впечатление, по преживявания, въображения, рисуването по натура, асоциация и др. Всяка форма съдейства по специфичен начин за формиране на определени качества на личността, за развитие на мисленето, въображението, зрителната памет, чувствата, за хармоничното художествено-естетическо, интелектуално и емоционално развитие на детската личност.

Рисуването по натура е основна форма на учебна-образителна дейност. Като такава тя предлага много възможности за използването на тестово-проблемния метод. „При тази форма на работа децата извършват подражателно (иконично) изобразяване на конкретен обект (група) или съзнателно наблюдение, при което мисловните процеси вземат дейно участие. През цялото време на образителния процес изобразяваният предмет или група обекти се възприемат визуално от изобразяващия. Цикълът „наблюдение- изобразяване- наблюдение“ (съпроводен с краткотрайно запамятане при смяна на действията наблюдение, възприемане и изобразяване) се повтаря многократно до завършване на изобразяването“ (Арган, 1999:137).

Основните дейности в работата по натура са възприемане на реалния обект и изобразяване на този обект. Целта на възприемането е обектът да може да се изучи, за да може да се изобрази, т.е. без целенасочено, пълноценно и задълбочено изучаване на обекта образителната задача не може да бъде изпълнена. Освен това натурното рисуване предполага възприемане и естетическо оценяване на обектите за изобразяване.

Изобразяването по натура в най-чистия си вид не може да се приложи в предучилищна възраст, защото при тази форма на работа се изисква притежаване на богати и развити възприятия, продължително внимание и целенасочено наблюдение. „Вниманието на децата в предучилищна възраст е нетрайно и неустойчиво, поради което те трудно вникват в спецификата и подробностите на обектите и явленията. При преднамерено наблюдение на определен предмет децата забелязват детайл от него или признак, като не успяват да разграничат главното от несъщественото при изобразяването му“ (Андреев, 1987:136).

На тази възраст децата рисуват, апликират и моделират достъпни за възприемане и възпроизвеждане обекти от заобикалящата ги среда – образи на животни и птици, човешка фигура, превозни средства, дървета, сгради, цветя и много други. Изпълнението им става по памет, по впечатления или по изградена в тяхното съзнание представа за даден обект, по асоциативни връзки, породени от анализа на образци или показ на действие.

В началния етап на основната образователна степен като естествено логическо продължение на предметното рисуване от детската градина е включено рисуването по натура.

Тази нова форма на работа е възможна за осъществяване благодарение на сравнително по-устойчивото и концентрирано внимание, на интензивното развитие на нагледно-образното и логическото мислене, на по-богатия образителен опит на децата. В общия процес на художествено-естетическото възпитание в началното училище натурното рисуване става полезно средство за формиране на естетическо отношение към действителността. Рисувайки по натура плодове, цветя, предмети от бита, обекти и явления от природната и архитектурната

среда и др., изучавайки тяхната характерна форма, части, пропорции, цветове и др., децата проявяват интерес към красотата в природата и нейното богато разнообразие от форми и цветове. Малките художници виждат хармоничното съотношение между частите и цялото, улавят ритъма на формите и приятните цветове съчетания.

Рисуването по натура дава възможности за:

- разширяване и задълбочаване на познанията за обектите и явленията от заобикалящия свят;
- развиване на умения и качества за възприемане на важното, същественото, характерното;
- развиване на умения за анализ на натурата от изобразителна гледна точка;
- развиване на способности за изобразяване на различни обекти;
- развиване на способности за естетическо възприемане и естетическа оценка;
- развиване на естетически вкус и естетическо отношение към заобикалящия свят.

Да се научат учениците от начална училищна възраст внимателно да наблюдават, да анализират и възпроизвеждат поставените модели от натура не е лека задача. При обучението от натурно рисуване те трябва да привикват последователно (чрез зрителната информация, овладените знания и усвоените умения) и правдиво да отразяват обективната действителност. Всеки учител трябва да се стреми, използвайки правилни и целесъобразни методи и техники, да формира у учениците умение по-задълбочено да наблюдават натурата, по-точно и ясно да изграждат в рисунката си видимия образ на поставените модели от натура. С помощта на предварително изготвени табла с тестово-проблемно съдържание той може да направи целия процес по възприемането на натурата по целенасочен. Дидактическата проблемност, заложената в генезиса на този метод, създава познавателни затруднения, а те пораждат у учениците впечатлението, че сами търсят и стигат до правилното решение (дори ако до това се стига и с помощта на своевременна корекция).

Проблемността в обучението по натурно рисуване съдейства за интелектуалното развитие на учениците от началното училище. Характерна особеност на състоянието на учащите се от тази възраст е противоречието между старото и новото им знание, между ясното и неясното в тяхното съзнание, между даденото и зададеното, между наличното като възможност и искането като резултат. Така по пътя на познанието мисленето придобива първостепенно значение. Ако дадена изобразителна задача не събуди въпрос в съзнанието на ученика, тя няма да активизира неговото мислене, няма да се постигне и така желаният резултат. Ако изобразителната задача се постави по проблемен начин, детето се стреми да анализира предмета, стимулира се неговото мислене.

За изобразителната дейност особено, и специално за рисуването по натура, важна роля играе степента на развитие на зрителния анализатор. С помощта на зрението човек възприема много от качествата на заобикалящия го предметен свят: форма, големина, пропорции, цвят и др. По-голяма част от знанията за действителността се основава на зрителното възприятие. Системата „око-мозък“ притежава по-голяма готовност да възприема значително повече (приблизително 100 пъти) информация, в сравнение със системата „ухо-мозък“. Това е второто съображение за приложението на тестово-проблемните табла в обучението по натурно рисуване в началното училище. Тези табла действително осигуряват по-рационално използване възможностите на зрителния анализатор и на зрителната памет за точното възприемане, осмисляне и отразяване особеностите на моделите от натура.

Не на последно място тестово-проблемният метод дава възможност конкретен учебен материал да бъде поднесен на учениците в достъпна игрова форма, например, „Открий грешките на художника“. Това е начин да се породят интерес към поставената изобразителна задача. Интересите стимулират вниманието, активизират мисловните процеси, а това от своя страна води до желание и готовност за работа. Часове, в които изобразителната дейност е желана и приятна, създадените като краен резултат творби,

винаги носят повече естетико-художествени качества, отколкото тези, изпълнени с неохота и липса на интерес. Чрез тестово- проблемния метод учениците могат да бъдат по-лесно приучени да сравняват два или повече предмета – нещо толкова важно при изобразителната дейност по натура.

Според О. Занков сравнението протича основно в две посоки:

- сравнение между графично-тестовите изображения във всяко табло, като се изтъкват сходството и различията между определените признаци на сходство – форма, големина, цвят, разположение и др.;

- сравнение на изображенията от тестово-проблемните табла с моделите от натура и определяне единствено вярното изображение в композиционно и цветово отношение (Занков, 1987).

Умението на учениците да сравняват започва с анализ на обектите за изобразяване (включващ пълна информация относно всичко, което се знае за тях) и последващо търсене на прилики и разлики (т.е. по какво си приличат и по какво се различават). Така на практика, чрез концентрирано внимание, обстоен анализ и сравнение, тестово-проблемният метод подпомага постигането на целите и задачите на уроците по натурно рисуване, а и не само, имайки предвид общовалидните „законови“ (правила) при изграждането на една художествена творба (начин на изграждане на композиция, форма, локален цвят и др.) и при други форми на изобразителна дейност (по памети впечатление, по въображение и асоциация, тематична фигурална композиция и др.).

В начална училищна степен тези форми на учебна работа намират приложение чрез взаимовръзките „стимул- образ“. При включване на ядрото „стимул-образ“ във формите на изобразителната дейност учениците изпълняват задачи, в които разглежданите обекти се използват като стимул за създаване на нови образи – реални или нереални; фигурални или нефигурални и др. В периода на начална училищна степен се развиват активно детските психически и интелектуални сили. Въображението е психичен процес, който характеризира творческия характер на познавателната дейност. Според И .Стойков „основен психически материал за въображението на ученика са неговите възприятно- представни образи“ (Стойков, 2005:201).

Пречупени през детската душевност и емоции, през личностното емоционално съпреживяване на всяко дете, в процеса на творческия акт се раждат проявите на детското въображение. Включен в разглежданите изобразителни дейности, тестово-проблемният метод е възможен с по-малко усилия и по-бързо въображаемите образи да станат по-пълни и адекватни на реалните стимули (образни и словесни).

References:

1. Andreev, M. Didaktika. Sofia 1987
2. Argan, K.D. Sovremennoe iskusstvo 1770–970. M.Iskustvo, 1999
3. Balkanski, D. “Izobrazitelnata deynost v detskata gradina”. UI “Ep.K.Preslavski”, Shumen
4. Zankov, O. Testovo- problemniyat metod pri obuchenieto po naturno risuvane. S. 1987
5. Mahmutov, M.I. Organizaciya problemnogo obucheniya v shkole. M.1977
6. Papazov, B. ”Izobrazitelno izkustvo. Metodicheski postanovki” Izdatelstvo Faber, 2010
7. Stoykov, I. Pedagogicheska I vazrastova psihologiya. Izdatelstvo Faber, 2005

*Senior Assistant, PhD Svetozar Chilingirov
Department of Methods of Teaching Fine Arts
At Konstantin Preslavsky – University of Shumen
s.chilingirov@shu.bg*